

Fanget mellem solidaritet og litterær lidenhed

Belarusisk litterært liv i de tysktalende lande i dag

Problemet med politisk motiveret opmærksomhed

Ligesom forskere har beskrevet Belarus som en “hvid plet i Europa” (Bohn og Shadurski), var belarusisk litteratur indtil for nylig stort set ukendt uden for sit hjemland, og kendskabet i tysktalende lande, som er fokus for denne undersøgelse, var meget beskedent (Ghilarducci, 54). Indtil for kun få år siden varetog primært journalistikken receptionen og formidlingen af belarusisk litteraturliv. I begyndelsen af 2010’erne beskrev webportalen *literabel.de*, som oversætteren Thomas Weiler startede for at formidle belarusisk litteratur i tysk oversættelse, situationen således: antallet af oversættelser er “pinligt begrænset”, “oversættelser blev ofte formidlet via russisk, som i tilfældet med Vasil Bykau¹ (1924-2003)” og kanoniske forfattere “er kun at finde med udvalgte tekster i antologier”.²

Siden 2020 har situationen imidlertid ændret sig. De store protester efter genvalget af Aljaksandr Lukasjenka, der har været præsident siden 1994, blev mødt af den belarusiske regering med forstærket undertrykkelse, som også har ramt belarusiske litterære aktører. Det var ikke kun dem, der deltog direkte i protesterne, der blev ramt. I princippet er alle, der er aktive i den private sektor inden for det semi-nationaliserede litterære felt, under mistanke for at være i politisk opposition: Centrale institutioner som Den Belarusiske Forfatterforening (*Sajuz belaruskikh pismennikau*, SBP) og det belarusiske PEN-center blev opløst; et litterært tidsskrift som *Dzejaslou* (*Verbum*), som blev grundlagt i 2002 og spillede en afgørende rolle i at fremme ny belarusisk litteratur, blev lukket ned; forfattere som den belarusisk-sprogede digter, essayist og forlægger Dzmitryj Strotsau samt forlæggere som Andrej Janusjkevityj, historiker og grundlægger af det uafhængige Janusjkevityj-forlag, blev arresteret og tvunget til at forlade landet, for at kunne fortsætte deres arbejde (PEN-Belarus u.å.; PEN-Belarus 2025; Svenska PEN).

Andre europæiske lande, og særligt de tysktalende, havde stort fokus på disse nye udviklinger: Belarusiske forfattere fik mulighed for at fortsætte deres litterære arbejde, både mundtligt og skriftligt, i pressen og litteraturen. Forfatterne selv

blev genstand for offentlig debat. I kølvandet på de politiske begivenheder i 2020 er den generelle opmærksomhed i udlandet således vokset omkring belarusisk litteratur og forfattere (Kromm, 87). Sideløbende med den journalistiske interesse er de litterære og akademiske felter blevet stadig mere involverede i den diskursive forhandling af belarusisk litteraturliv. Det skaber en stærkere sammenhæng mellem belarusisk litteratur og den tyske kultur og signalerer legitimering og anerkendelse af eksistensretten for dem, der retsforfølges i Belarus.

I kølvandet på protesterne i 2020 har der i Vesten også været en voksende videnskabelig opmærksomhed omkring belarusisk litteratur. Den nuværende forskning i ny belarusisk litteratur har siden 2020 primært fokuseret på det politiske i de litterære tekster i konteksten af protestbevægelsen. Særligt har opmærksomheden været rettet mod poesi som et medium for protest, kollektiv erfaring, politisk subjekt dannelse og artikulation af modstand (Lewis; Frieß; Wunderwald), samt fortællinger om offerroller, forfølgelse og martyrier i den belarusiske litteratur (Ananka og Kirschbaum 2020a). Derudover har forskere undersøgt sproglige og æstetiske strategier for identitetsdannelse, især forholdet mellem det belarusiske og det russiske sprog samt konstruktionen af litterære subjektiviteter i flersprogede kontekster (Ananka og Kirschbaum 2020b; Ghilarducci). Mens analysen af litterære tekster fortsat er i centrum for denne forskning, har der også været en stigende opmærksomhed omkring transnational litterær produktion og nye former for litterære offentlighedssfærer, især i forhold til udgivelsen og cirkulationen af belarusisk litteratur uden for Belarus efter 2020 (Rakityanskaya). Denne artikel lægger ligeledes et institutionelt perspektiv ved at spørge, hvordan belarusisk litteratur og forfattere repræsenteres og diskuteres i forskellige institutionelle sammenhænge, især siden 2010'erne.

Det er symptomatisk, at belarusisk litteraturliv allerede før 2020 i høj grad blev anskuet og medieret gennem et politisk og ideologisk perspektiv, med fokus på Belarus som "Europas sidste diktatur" (Kohler; Kromm; Ghilarducci). Det bliver tydeligt både i mediediskursen med overskrifter som "Belarus: Forfattere som fanger af det politiske system" (Melnik og Kessner), og i videnskabelige artikler, der rammesætter analysen af tekster i den politiske kontekst (Ananka og Kirschbaum 2013, 87, 99). Politiske aspekter spiller uden tvivl en vigtig rolle inden for det postsovjetsk-belarusiske litterære felt, og tilfører det karakteristika, som jeg i det følgende vil forklare ud fra en begrebslig ramme om *litterær lidenhed*³ (Koler og Naumenko; Kohler). Dog er belarusisk litteraturliv på ingen måde en rent politisk affære, sådan som det ellers ofte bliver beskrevet i den offentlige debat (Kromm, 88).

Fra et Bourdieu-inspireret perspektiv kan det tyske fokus på de politiske aspekter ses som en form for engagement fra civilsamfundet i at støtte det belarusiske litterære felts autonomi i forhold til den politiske kontrol, det er underlagt. Denne interesse fra de tysktalende kulturaktører er rodfæstet i "a specific authority founded on their belonging to the relatively autonomous world" (Bourdieu 1996, 340) inden for det kulturelle felt. Alligevel vil jeg i denne artikel argumentere for, at et sådant engagement fra tysktalende kulturpersoner har en dobbelt effekt: selvom det skaber mulighed for produktion, synlighed og anerkendelse af belarusisk litteratur – og dermed delvist kompenserer for begrænsninger i Belarus – bidrager

det også til reproduktionen af et politiseret billede af belarusisk litteraturliv og forstærker dermed karakteristika, der forbindes med *litterær lidenhed*. Således findes der et mangfoldigt felt af tysktalende aktører og institutioner – forlæggere, anmeldere, journalister, priser, politiske institutioner osv. – som sammen med belarusiske litterære aktører, formidler belarusisk litteratur og kollektivt skaber dens værdi (Bourdieu 1996, 229), såvel som dens “sense and function” (Bourdieu 1999, 222). I denne proces genfortolkes litterære værker i overensstemmelse med modtagerens logik (Bourdieu 1999, 221), som involverer “nationalismer og imperialismer, der trækker på fordomme, stereotyper, forstokkede idéer og vidtrækkende generaliseringer” (Jurt, 251).

I modsætning til Manuel Ghilarducci (s. 54), som hævder, at “[the] widespread definition of Lukashenka in international media as ‘Europe’s last dictator’ surely does not help spark interest,” vil jeg argumentere for, at det netop er den politiske rammesætning, der skaber interesse omkring belarusisk litteratur. Det medfører, at repræsentanter for den ikke-statslige sektor inden for litteraturfeltet – som i høj grad er blevet afhængig af udenlandsk støtte siden landet opnåede uafhængighed i 1991 – skal tilpasse sig værtslandets regler og bekræfte sit image som belarusisk litteratur for at opnå symbolsk kapital, dvs. synlighed og anerkendelse. Artiklen introducerer først de strukturelle forhold i det belarusiske litterære felt og beskriver det ved hjælp af begrebet *litterær lidenhed*. Derefter, over en periode fra midten af 1990’erne over 2010’erne til eftervirkningerne af Minsk-protesterne i 2020, viser jeg, hvordan litterære aktører, der har været involveret i at formidle belarusisk litteratur til et tysktalende publikum, har positioneret deres værker ved hjælp af eksemplariske praksisser og ytringer, skiftende mellem politiserede og autonome litterære positioner. Og til sidst diskuterer jeg, med et udblik til den skandinaviske kontekst, den politiske rammesætning af belarusisk litteratur i dag.

Om lidenhed og strukturelle forhold inden for det belarusiske litterære felt

Det postsovjetiske belarusiske litterære felt er karakteriseret ved det, den franske litteraturforsker Pascale Casanova (s. 175-204) og kultursociologen Kees van Rees kalder *litterær lidenhed*. Kvantitativt er feltet præget af et relativt lille antal aktører, et lille publikum og en svag institutionel infrastruktur (Kohler og Naumenko, 10) – forhold, der forstærker afhængigheden af økonomisk støtte. Belarusisk litteratur er stort set ukendt og har en relativt begrænset global “significance” (van Rees, 32), hvilket også afspejles i det lille antal oversættelser og internationale litterære priser. Tildelingen af Nobelprisen i litteratur til den russisksprogede belarusiske forfatter Svjatlana Aleksijevitj i 2015 synes ikke at have ændret meget på dette område.

Desuden tjener belarusisk litteratur sociale, politiske og ideologiske funktioner, særligt i forhold til nationale identitetsdiskurser, som er præget af den sovjetiske fortid. Her er det vigtigt, at belarusisk litteratur er flersproget (Kovalev): På den ene side skrives litteratur på det ‘lille’ sprog belarusisk, som befinder sig i en prekær social situation efter årtiers russificeringspolitik og Lukasjenkas restriktive sprogpolitik. Alligevel er belarusisk bevaret inden for det litterære felt, hvor det forbindes

med høj symbolsk kapital. På den anden side skrives litteratur på det 'store' sprog russisk, som dominerer det sociale rum, men som i vid udstrækning er udelukket fra det litterære felts symbolske hierarki (Bjazlepkina, 155-156). Disse processer af inklusion og eksklusion, som tildeler eller fratager litterær legitimitet baseret på sprog, har skabt en konflikt inden for det litterære felt, som kommer til udtryk i en begrebsmæssig skelnen mellem 'belarusisk litteratur', som udelukkende refererer til belarusisksproget produktion, og "Belarus' litteratur", som omfatter al litterær produktion uanset sprog (Kovalev, 95; Koler og Naumenko, 18). Disse divergerende positioner er en del af en institutionel, ideologisk og "geolitterær" opdeling, som er opstået inden for litteraturfeltet i 1990'erne og frem (Kromm, 88-90).

Institutionelt manifesterer denne distinktion sig i feltets opdeling i en privat og en statslig infrastruktur af forlag, tidsskrifter, priser osv. Fra 2005 til 2020 var den private sektor repræsenteret af den uafhængige Belarusiske Forfatterforening (*Sajuz belaruskikh pismennikau*, SBP) og PEN-centret, i modsætning til den statslige sektor repræsenteret af Belarus' Forfatterforbund (*Sojuz pisatelej Belarusi*, SPB). Selvom begge sprog findes i både den private og statslige sektor, opstår der tydelige sproglige præferencer: den statsstøttede sektor har en tendens til at favorisere russisk, mens den ikke-statslige sektor lægger vægt på det belarusiske sprog (Rusetskaja, 314). På grund af de politiske restriktioner mod belarusisk får både sprogbrug og generel institutionel positionering hvad enten man vil det eller ej politisk og ideologisk betydning, som i den private sektor forbindes med politisk opposition og en civilsamfundsposition.

Derfor blev SBP – ligesom private aktører generelt – udelukket fra den offentlige debat og fra medierne i Belarus. Derimod understøtter regeringen SPB gennem tidsskriftsstøtte, statslige fondsmidler, priser og andre fordele (Rusetskaja, 312-314). Til gengæld er SPB forpligtet på at opfylde en uddannelses- og statsunderstøttende funktion. Under et møde med SPB-medlemmer i 2011 udtalte Lukasjenka således: "I vores tid er det kunstneriske ords fornemste opgave at oplyse. [...] – Du må finde din faste plads og gavne staten" (Prезидент). Denne pragmatiske opfattelse af litteratur som et instrument for staten forstærker den belarusiske litteraturs *lidenhed* ved at knytte den til politiske og samfundsmæssige funktioner såvel som til 'konventionelle' litterære former, karakteriseret ved genkendelige genreskabeloner og sammenhængende narrative strukturer. Et eksempel på hvordan en sådan litteratur er forankret i den statslige sektor, er antologien fra 2010 med den sigende titel *Tjalavetjaje vymjarenne u sutjasnaj belaruskaj litaratury* (Den menneskelige dimension i belarusisk samtidslitteratur (Tytjyna)). Siden 2000'erne har denne litteratur i stigende grad henvist til en politisk foreskrevet national idé om patriotisme (Knjazev og Resjetnikov, 18).

Regeringens indblanding i det litterære felt – som varede ved længere end sovjettiden og faktisk intensiveredes fra midten af 1990'erne og frem – fik aktører inden for den private sektor til at udvikle strategier til at producere, formidle og vurdere litteratur uden for de statskontrollerede strukturer, og dermed beskytte det litterære felts autonomi (Kromm, 94-96). Således er politik og litteratur, trods Sovjetunionens sammenbrud i 1991, stadig tæt forbundne, så litterære positioner uundgåeligt får en politisk betydning. Så selvom en orientering mod civilsamfundet kan

forene aktører i den private sektor – som giver plads til sådanne positioner, omend hovedsageligt i udlandet efter 2020 – er litteraturen i denne kontekst på ingen måde kun politisk. I stedet rummer den private infrastruktur forskelligartede poetologiske tilgange, hvilket muliggør en positionering på tværs af politiske, sociale og moralske funktioner. Dette afspejles i debatter om legitime “conceptions of literature” (van Rees 1994, 104) og værdien af ‘elitær’ overfor ‘populær’ litteratur (se f.eks. Sinkova). På samme måde er den private sektors engagement i det belarusiske sprog ikke nødvendigvis et udtryk for politisk modstand (Sielmann), sådan som det ofte fremstilles i en vestlig diskurs, men kan også fremhæve dets æstetiske kvaliteter og litterært-kulturelle autonomi i forhold til det ‘større’ litterære sprog, russisk (Gorbanevskij).

Positioneringer i transnational overførsel og formidling siden 1990’erne

Det er symptomatisk – og afspejler situationen indenfor det belarusiske litterære felt – at det litterære og det politisk-ideologiske siden begyndelsen af det transnationale institutionelle samarbejde mellem belarusiske litterære aktører i 1990’erne har været tæt forbundne. På den ene side ses det ved initiativer fra vestlige institutioner, som milliardæren og filantropen George Soros’ Open Society Foundation, hvis støtte til den private litterære sektor ofte har været drevet af en civil dagsorden. På den anden side var belarusiske forfattere i den private institutionelle sfære – især medlemmer af grupperne *Tavarystva Volnykh Litaratarau* (Selskabet for Frie Forfattere), *Bum-Bam-Lit* og *Schmerzwerk*, som i begyndelsen af 1990’erne søgte at rehabilitere litterær form og eksperimenterende skrivning og begyndte at positionere sig indenfor det vestlige litterære rum ved poetologisk at tilpasse sig den postmoderne diskurs (Bortnowska) – blandt de første til at modtage støtte fra udenlandske institutioner og blive del af den tysktalende kultursfære gennem oversættelser og netværk, som det for eksempel ses i den tysk-belarusiske antologi *Linija frontu/ Frontline* (2003), som *Schmerzwerk* bidrog til (Kromm, 93).

Belarusisk litteratur var dog kun repræsenteret i de tysktalende lande i ret begrænset grad indtil 2010’erne. Opmærksomheden omkring det belarusiske litterære liv voksede, da forfatteren Uladzimir Njajkljajeu blev gennembanket af sikkerhedstjenesten, tilbageholdt og senere sat i husarrest, efter at han stillede op som oppositionskandidat ved præsidentvalget i 2010. I 2013 blev det kendt at staten havde annulleret det private forlag Lohvinaus påkrævede statslige tilladelse til at udgive publikationer (Sielmann). Forlaget modtog efterfølgende International Publisher Association’s Freedom to Publish Prize for at forsvare ytringsfriheden i Belarus – eller som det blev kaldt i pressemeddelelsen – “continuing to publish important work while operating in Europe’s last dictatorship” (IPA-redaktør).

Samme år på Leipzig Bogmesse, som tog del i et treårigt regionalt bogprogram *Tranzyt* (transit), der skulle formidle litteratur fra Polen, Ukraine og Belarus, påpegede Pavai Kastsjukevitch, forfatter og medarbejder fra Lohvinau-forlaget, at de makrostrukturelle forhold i Belarus er særligt gunstige for litteraturen: “Livet i Belarus kan være svært for dets borgere, men for forfattere og kunstnere er det fantastisk: Vores virkelighed har så meget at byde på.” Men samtidig understregede han de

institutionelle vanskeligheder: "På den anden side ved man aldrig, hvad der vil ske; for eksempel om en bog får lov at blive trykt, men derefter ikke tilladt at blive købt" (Kastsjukevity i Sielmann). Denne vekslen mellem henvisninger til litterære og politiske faktorer blev også indskrevet i *selve* Tranzyt-programmet:

“ Arrangørerne af 'Tranzyt'-projektet understreger, at fokus er på litteratur, som ikke blot bør reduceres til politisk indhold. Der er dog en stærk tendens til at søge skjulte politiske budskaber eller endda simple instruktioner i litteraturen, hvilket reducerer forfatteren til en slags ideolog. Samtidig er en forfatters sindstilstand ikke kun autonom og personlig, men også social. Tekster opstår altid inden for en socio-politisk kontekst, så litteratur og politik i sidste ende er uadskillelige. (Schatte 2012)

I det belarusiske tilfælde er det dog netop den politiske kontekst, der fremhæves i formidlingsprocessen. Mens en artikel rapporterede, at Leipzig Bogmesse bød på diskussioner "om censur, uafhængige forlag og friheden til at vælge emner" (Sielmann), pegede den belarusiske filosof og litteraturkritiker Valjantsin Akudovitj på eksisterende frihedsrum og fremhævede dermed ambivalensen i det parallelle udgivelsessystem, splittet mellem den uafhængige og den statslige sektor:

“ Mine tekster vil ikke blive trykt i nogen statslig avis eller noget tidsskrift, og jeg kan heller ikke optræde på statsligt tv. Men ellers kan jeg skrive og udgive frit; der findes stadig nogle uafhængige tidsskrifter. Så længe du ikke direkte fornærmer Lukasjenko personligt, kan du udgive, hvad du vil. Så vi lever et fuldt liv, hvis et apolitisk liv kan betragtes som fuldt. (Akudovitj i Schatte 2013)

Den latente spænding mellem ekstern repræsentation fra udlandet og selvrepræsentation blev implicit adresseret af den østrigske journalist, forfatter og oversætter af polsk litteratur, Martin Pollack, som kuraterede Tranzyt-programmet, da han balancerede de litterære og de politiske kriterier ved at påpege:

“ [D]et er en fejl konstant at granske disse litteraturer for politiske slogans. [...] Uanset hvor undertrykkende den politiske situation måtte være, og det er den bestemt i Belarus' tilfælde, gælder princippet stadig: litteratur er litteratur, og et digt er et digt. (Pollack i Bichler)

På trods af sådanne appeller bliver en politisk rammesætning på grund af det relativt begrænsede kendskab til belarusisk litteratur ofte anvendt for at tiltrække offentlig opmærksomhed. Det blev også tydeligt i interaktionen med publikum på Leipzig Bogmessen, som viste, "at det netop er de tekster, der vækker særlig nysgerrighed, som opstår i et miljø, hvor uformel og fri skrivning og udgivelse ikke er en selvfølge" (Schatte 2012). Derfor optræder ladede ord som "forfølgelse", "eksil", "censur" og "medlem af oppositionsforfatterforeningen" (Kohler) ikke kun i journalistikken og i forbindelse med legater. De bruges også – og afslører det institutionelle samspil i værditilskrivningsprocessen – i oversættelsessammenhæng og fremhæves i de tyske forlags forskellige markedsføringsbeskrivelser, som følgende eksempler bekræfter:

“diktatur” bruges til at beskrive Artur Klinaus *Minsk. Sonnenstadt der Träume* (2006; org. *Minsk. Horad Sontsa*, 2006); “statssikkerhedstjeneste” står skrevet på forsiden af Alherd Bakharevitjs *Die Elster auf dem Galgen* (2010; org. *Saroka na sybenitsy*, 2009); “politisk thriller” og “totalitær stat” introducerer Viktor Martsinovitjs *Paranoia* (2014; org. *Paranoja*, 2009); mens “hemmelig tjeneste” er en paraplybetegnelse for flere værker, herunder Zmitser Visjnious *Das Brennesselhaus* (2014; org. *Zamak pabudavany z krapivy*, 2010) og Martsinovitjs *Paranoia* og *Mova* (2016; 2014).

Katharina Raabe, redaktør for østeuropæisk litteratur ved forlaget Suhrkamp, forklarede, hvordan det treårige Tranzyt-program hjalp tyske forlag med at identificere nye tekster til oversættelse: “Udvælgelseskriterierne skal være strenge både med hensyn til kvalitet og relevans. [...] De bøger, der er oversat inden for rammerne af Tranzyt, skal skabe opmærksomhed” (Raabe i *Börsenblatt*). Forlag må tage hensyn til økonomiske omstændigheder, men som Pollack (i Bichler) bemærkede: “er salget af ukrainsk eller belarusisk litteratur vanskeligere end italiensk eller amerikansk litteratur”. Derfor er det nødvendigt, i det mindste til en vis grad, at spille på den politiske kontekst, for derved at tiltrække potentielle læses opmærksomhed.

Et eksempel er oversættelsen af Martsinovitjs roman *Paranoia*, som udkom i 2014 hos det tyske forlag Voland & Quist i deres Sonar-serie, der fokuserer på ung, samtidig prosa fra Østeuropa. Værket er ofte blevet diskuteret i tysksprogede tidsskrifter i forbindelse med dets forbud i Belarus, som gav forfatteren international opmærksomhed (Bolzli). Selvom forlaget præsenterer Sonar-serien som “de første oversættelser fra den yngre litterære scene i Syd-, Øst- og Centraleuropa,” der står “for modig, frigjort, frisk litteratur, der ikke passer i nogen bås” (“Über den Verlag”), opmuntrede forlaget i *Paranoia*-tilfældet alligevel til en vis ‘simplificering’. Derfor henviste forside teksten til forbuddet, og den fremtrædende historiker Timothy Snyders efterskrift med titlen “I det mørkeste Belarus”, fremmede en politisk fortolkning ved at identificere romanens navnløse sted som et fiktivt Minsk og læse teksten mindre i en litterær kontekst og i højere grad som en afspejling af de virkelige forhold i Belarus. At denne form for promovering gjorde det muligt for Martsinovitj at opnå større synlighed blandt et tysktalende publikum, understreges af hans optagelse i det autoritative og kanonopbyggende verdenslitteraturreksikon *Kindlers Literatur Lexikon* i 2016, som indtil da kun havde medtaget få belarusiske forfattere som ‘klassikere’.

Martsinovitj kendte til den politiserede læsning af sin roman og oplevede den ambivalent. Han erklærede, at han “ikke var imod den” (Martsinovitj i Greinus), men med henvisning til sine politiske vanskeligheder opfordrede han alligevel til et litterært perspektiv:

“Det eneste, der virkelig foruroliger mig, er snæversynede klichéer, der omgiver mit land. [...] Enkelthed er godt til hjemmesider, men det ødelægger litteraturen. Derfor foretrækker jeg at undgå enhver forbindelse mellem denne tekst og den nuværende belarusiske politiske virkelighed. Tro mig, det handler ikke om min frygt: Jeg er nu midt i en officiel undersøgelse og kan simpelthen ikke få flere problemer, end jeg allerede har. Det handler om tilstedeværelsen af kunstnerisk smag. Jeg vil ikke være kitschet. (Martsinovitj i Greinus)

Martsinovitj, som er positioneret i den private sektor som primært russisksproget forfatter, har længe kæmpet for anerkendelse inden for det belarusiske litterære felt (Kromm, 97), og har nu opnået bemærkelsesværdig opmærksomhed blandt tysktalende læsere. Svjatlana Aleksijevitj, en russisksproget forfatter som anses som oppositionel, stod i en lignende situation: Hun er en af de internationalt mest kendte belarusiske forfattere, men indtil sin Nobelpris i 2015 var hendes position inden for det belarusiske litterære felt usikker (Sdanevitsch). De forskellige priser og hædersbevisninger, Aleksijevitj modtog i tysk sammenhæng, herunder *Friedenspreis des Deutschen Buchhandels* (2013) og *Verdienstorden der Bundesrepublik Deutschland* (2021), indikerer, at de to forfatters succes har den politiske kontekst til fælles, og at den er afgørende for dem begge i den tyske reception.⁴ Denne antagelse er også tydelig indenfor det belarusiske litterære felt. Alherd Bakharevitj (i Borisevitj), som boede i Hamborg 2007-2013, i Minsk fra 2013-2020 og siden 2020 i Berlin som en af de mest kendte belarusiske forfattere i Tyskland, hævdede tilbage i 2017 under sin tid i Minsk, at en del af Aleksijevitjs succes netop skyldtes hendes evne til at leve op til vestlige forventninger ved at bekræfte de gængse stereotyper om Belarus og Sovjetunionen.

Belarusiske litterære aktører anvender ambivalens-strategier og balancerer litterære og politisk-ideologiske kriterier vel vidende, at visse politisk-ideologiske positioner kan skabe synlighed og omsættes til litterær anerkendelse. Dette gælder ikke kun Martsinovitj, som også strategisk anvender belarusisk, russisk eller engelsk afhængigt af konteksten for hans positionering (Ghilarducci). Det gælder også for Bakharevitj selv, samt for den belarusiske forfatter og tidligere præsident for det belarusiske PEN-center Andrej Khadanovitj, som i øjeblikket bor i Polen. Begge gengiver i det mindste delvist deres politiserede iscenesættelse:

“ Således udtalte Andrej Khadanovitj og Alherd Bakharevitj, som nu bor i Hamborg, at det er de forfattere, der bor i Belarus’, opgave at sige ting, som andre ikke kan eller ikke må sige: “Hvis du er paranoid, betyder det ikke, at ingen er efter dig.” De opfatter sig selv som bosiddende i en slags ghetto, en isolation hvor der dog findes meget aktive, kreative øer. (Schatte 2012)

Som Pollack kritisk bemærkede, er det svært for belarusiske forfattere at afvise de politiserede forventninger, da det yderligere ville reducere deres allerede begrænsede synlighed i Vesten (Bichler). I tråd med Pollack forsøger andre tysktalende litterære aktører at dekonstruere det politiserede billede, herunder oversætteren af *Paranoia*, Thomas Weiler, som i sin artikel om Martsinovitj i *Kindlers Literatur Lexikon* opfordrer til et litterært perspektiv:

“ Især tekstens sproglige alsidighed, den levende fortalte kærlighedshistorie og den dygtigt konstruerede narrative tiltrækning, der udfolder temaet paranoia, forhindrer en endimensionel læsning, der ville misrepræsentere romanen som en realistisk skildring af forholdene i Belarus. (Weiler)

Særligt siden 2020 er det blevet tydeligt, at nogle forfattere i stigende grad har brugt den faglitterære form, såsom vidnesbyrd, til at adressere eksplicit politiske temaer. Disse værker, som tilsyneladende er rettet mod et internationalt publikum, inkluderer samlingen *Sie haben schon verloren. Repression und Revolte in Belarus* (2021), som indeholder forskellige tekster af Bakharevitj (tre er oversættelser og en er skrevet på tysk), Julija Tsimafejevas *Minsk. Tagebuch* (2021), oversat til tysk fra hendes engelske manuskript, og Artur Klinaus *Acht Tage Revolution. Ein dokumentarisches Journal aus Minsk* (2021), oversat til tysk fra hans russiske manuskript. Der er ingen tvivl om, at mange belarusiske litterære værker faktisk er politisk præget. De politiske aspekter er dog især i skønlitterær fiktion typisk indlejret i komplekse æstetiske former. Alligevel har internationale læsninger, der behandler belarusiske litterære tekster som autonome kunstværker – snarere end som politiske dokumenter – længe været undtagelsen. Derfor roser Weiler anmeldelser af Bakharevitjs roman *Europas Hunde* (2024; org. *Sabaki Europy*, 2017) – som han oversatte – der fremhæver dens litterære kvaliteter frem for at dvæle ved dens egentlige politiske kontekst (Rosche). Det er bemærkelsesværdigt, at Weilers stillingtagen sker efter 2020. Efter undertrykkelsen af protestbevægelsen har belarusisk litteratur fået en ny hyperpolitiseret opmærksomhed i udlandet, som nu strækker sig over forskellige institutionelle sammenhænge:

En bølge af litterære oversættelsesprojekter bevidnede den spontane politiske solidaritet og identifikation blandt tyske litterære forlæggere med den undertrykte opposition i Belarus, hvilket resulterede i en digital samling “Point of No Return – Stimmen aus Belarus”, initieret af *Literarisches Colloquium Berlin*; en essaysamling *BELARUS! Das weibliche Gesicht der Revolution* (2020); en forelæsnings- og læserække “Revolution der Geduld: Belarus 20/21” på Humboldt-universitetet i Berlin, sammen med store litterære begivenheder som “Ytringsfrihedsugen” på *Literaturhaus München* med oplæsninger af journalisten og forfatteren Sasja Filipenka og digteren, lingvisten og oversætteren Volha Hapejeva i maj 2022 (Cronau).

Derudover blev en række tyske legater, stipendier, finansiering af oversættelsesarbejde og priser tildelt til støtte for belarusiske litterære aktører. Et eksempel er Hapejeva der fik stipendium i den tyske udvekslingstjeneste DAAD’s Artists-in-Berlin residency Program i 2022, samme år som hun modtog Wortmeldungen-Literaturpreis for sit essay *Die Verteidigung der Poesie in Zeiten dauernden Exils*. Tyske oversættelser af hendes værker bliver udgivet næsten årligt, herunder begge hendes romaner *Camel Travel* (2021; org. *Kemel-Trevel*, 2019) og *Samota. Die Einsamkeit wohnte im Zimmer gegenüber* (2024; org. *Samota, sjto zjyla u pakoi nasuprats*, 2021), og hendes digtsamlinger *Mutantengarten* (2020) og *Trapezherz* (2023). Flere digtsamlinger af Julija Tsimafejeva, som var del af DAAD Artists-in-Berlin program i 2025, blev oversat til tysk, herunder *Der Angststein. Gedichte* (2022), *Ich zerschneide die Geschichte. Lyrik und Collagen* (2025), *Blutkreislauf. Gedichte und Texte* (2025). I 2025 modtog hendes mand Bakharevitj *Leipziger Buchpreis zur Europäischen Verständigung* for sin roman *Sabaki Europy*. Derfor kunne Hapejeva, Bakharevitj, Tsimafejeva og andre belarusiske litterære aktører fortsætte deres litterære karriere som ‘Forfattere i eksil’ i tysktalende lande, hvor de har fået nye faste læserskarer.

Mens mediebilledet længe før 2020 tegnede et politiseret billede af det belarusiske litterære liv, har de ovennævnte initiativer som reaktion på begivenhederne i 2020 bidraget til at konsolidere den politiske ramme ved at fremhæve politiske og civilsamfundsmæssige kriterier – selvom de gjorde nødvendigheden til en dyd og derved var med til at skabe opmærksomhed omkring belarusisk litteraturliv. Nogle initiativer trak på den sovjetiske arv fra de systemkritiske forfattere, der fik deres kontrabande-manuskripter smuglet ud og udgivet i Vesten, såsom en digtsamling med gensidige oversættelser af belarusiske og tyske digtere *VERSschmuggel. Poesie aus Belarus und Deutschland. Kantrabanda Paezii. Belaruskaja i Njametskaja Liryka* (2022), hvis titel er et ordspil på “vers” og “smugle”. Forlagets bagsidetekst understreger den politiske dimension af denne litterær-kulturelle udveksling: “i lyset af den nuværende politiske situation synes det vigtigere end nogensinde at gøre belarusiske digtere synlige i udlandet” (Golimowska m.fl., oversat KN).

Derfor er Bakharevitjs kritik af de forventninger, der blev pålagt læserne, overordnet set relevant, selvom han også syntes at svare på dem i sin *Sie haben schon verloren: Repression und Revolte in Belarus* (2021). I kraft af sin akkumulerede symbolske kapital kan han nu formulere den i oversættelse for et tysktalende publikum på vegne af den belarusiske litteratur:

“ Belarusisk litteratur interesserer ikke Vesten. Og når de en gang imellem beslutter sig for at læse os, interesserer vi dem kun som ofre eller vidner. Folk i Vesten forventer, at vi sørger over vores tragiske skæbne og vidner mod totalitarisme – både sovjetisk og nutidig. Men hvis du vil sige mere, hvis du vil skabe din egen verden, reflektere, udsende advarsler og bryde regler, som en kunstner skal, lukker dørene sig, lyset slukkes, mikrofonerne bliver slukket. (Bacharevič, 21)

Denne beskrivelse afspejler det faktiske tab af international opmærksomhed, belarusisk litteraturliv har oplevet. Derfor opfordrede Martsinovitj i en paneldebat i 2021 det tysktalende publikum til at vende sin opmærksomhed mod belarusisk litteratur: “du kan oversætte og læse vores bøger, give os en scene og give os en mikrofon, så vi kan blive hørt” (Cronau). Men blot et år senere var opmærksomheden allerede dalet og i nogle tilfælde ændret til en afvisning som reaktion på Ruslands fuldskala invasion af Ukraine i februar 2022, som blev igangsat fra belarusisk territorium, dog uden deltagelse af belarusiske soldater. I et interview i foråret 2022 med den tyske avis *TAZ* reflekterer den belarusiske forfatter og kunstner Artur Klinau over det pludselige skift fra den offentlige internationale solidaritet som reaktion på masseprotesterne i Minsk 2020 til den efterfølgende internationale fordømmelse af Belarus som Putins allierede i Rusland-Ukraine-krigen, hvilket påvirkede situationen negativt for alle belarusiske forfattere, uanset deres politiske ståsted: “I 2020 var Belarus stadig elsket af hele verden. Nu hader hele verden Belarus” (Mustroph).

De ovenstående eksempler udfordrer Casanovas tese om, at politiseringen af ‘små’ litteraturer uundgåeligt er forbundet med global usynlighed – tilfældet med belarusisk litteratur i den tysktalende verden illustrerer det modsatte. De sætter også – i det mindste fra et poetologisk perspektiv – spørgsmålstejn ved hendes antagelse om, at integration i et ‘stort’ litterært felt fører til autonomi, hvilket så

muliggør et skift fra politisk og ideologisk bestemt lidenhed til æstetiske overvejelser (Casanova, 108-109). I det belarusiske tilfælde skaber bekræftelsen af det politiserede ydre image, der kræves for at opnå opmærksomhed og synlighed, snarere en prekær situation. Dette bliver særligt tydeligt, når intensiteten af sammenblandingen aftager, så snart den politiske relevans aftager eller overføres til en anden kontekst, som det skete, da Ruslands fuldskala invasion af Ukraine rettede det tyske publikums opmærksomhed mod og litterære aktørers solidaritet skiftede til ukrainsk litteratur.

Det kan dog antages, at 'masseopmærksomhedens' aftagen i kølvandet på de politiske begivenheder siden 2020 – og ikke mindst belarusiske litterære organisationer og aktørers emigration til vestlige lande og deres konsolidering i udlandet – kan bidrage til en relativisering af det politiserede syn til fordel for æstetiske kriterier i synet på det belarusiske litterære liv.

Konklusion og udblik til den skandinaviske reception

Siden slutningen af 1990'erne har det belarusiske litterære felt i stigende grad været underlagt politisk indblanding, som stiller krav til at litteraturen reproducerer betingelserne for *litterær lidenhed* og underminerer feltets autonomi. Som gengæld for at opfylde politiske forventninger modtog aktører i den statslige sektor inden for det institutionelt opdelt litterære felt statslig støtte. Til sammenligning blev private aktører, der forsøgte at omgå statens produktions- og evalueringssystem, delvist afhængige af udenlandsk støtte, som steg markant efter Minsk-protesterne som reaktion på det belarusiske præsidentvalg i 2020.

I denne politiske kontekst har det tætte samarbejde mellem belarusiske litterære aktører og deres tysksprogede litterære aktører haft en dobbelt effekt: på den ene side gør støtte fra det tyske civilsamfund det muligt for dem at omgå det belarusiske statssystem; på den anden side skaber det nye afhængigheder, som igen forstærker træk af litterær lidenhed og krænker de belarusiske litterære aktørers autonomi ved at underlægge dem det modtagende felts regler. Da adgangen til feltet, hvad enten man vil det eller ej, er bundet til visse betingelser. Dette gælder især bekræftelsen af det ydre billede af belarusisk litteratur, som opstår i samspillet mellem forskellige institutionelle kontekster. Deres samspil skaber en modtagelse, hvor visse politiske og ideologiske positioner i det kulturelle felt kan omdannes til symbolsk kapital. Modtagelsen skaber et billede af belarusisk litteratur, der i vid udstrækning ser bort fra æstetiske og poetologiske aspekter og i stedet primært rammesætter udsagn, rolle og værdi indenfor en politisk ramme. Litterær aktivitet fremstår således mindre som en kulturel bestræbelse og mere som en politisk ladet, og underordner den dermed politiske konjunkturer.

Selvom belarusiske litterære aktører og andre kritiserer den herskende opfattelse, tvinger deres begrænsede synlighed blandt tysksprogede læsere dem ofte til i det mindste delvist at bekræfte de dominerende eksterne tilskrivninger for overhovedet at opnå nogen former for anerkendelse. Ikke desto mindre kan denne situation tolkes som et øjebliksbillede. På lang sigt kan politisk motiveret opmærksomhed nå den kritiske masse, der er nødvendig for variation i perspektiver og en

omdefinering af omverdenens opfattelse af hvad belarusisk litteratur er. En sådan differentieringsproces kan på den ene side stimuleres af en større inddragelse af litterære institutioner og tilsvarende evalueringskriterier i den tyske modtagelse, og på den anden side af konsolideringen af emigranter fra belarusiske kulturaktører i udlandet, hvor de etablerer nye institutionelle netværk og bliver mere synlige.

Selvom det belarusiske emigrantmiljø i de nordiske lande er meget mindre end i de tysktalende lande, og oversættelsen af den 'lille' belarusiske litteratur til de også relativt 'små' skandinaviske sprog er mere kompliceret end i det tyske tilfælde, bør en række nyere skandinaviske oversættelser af belarusisk litteratur nævnes her i udblik. Disse inkluderer Hanna Jankutas digtsamling *Forfatningen*, som udkom hos forlaget Silkefyret i Trine Søndergaards oversættelse til dansk 2024 (org. *Kanstyuttsyja*, 2022); en tosproget dansk-belarusisk antologi *Ord fra Belarus: antologi* (2023), som indeholder tekstuddrag af nogle af forfatterne, nævnt i denne artikel. Bemærkelsesværdigt er dog, at det danske bibliotekskatalog *Bibliotek.dk* gengiver forfatternes politiserede indramning i de tags, der påhæftes antologien, "systemkritik" og "systemkritikere".

Derudover udkom Jeva Vezjnavets' roman *Pa shto idzesj, voutja?* (2020) både på norsk og svensk i 2024 under de respektive titler *Hvad leter du etter, ulv?* og *Vad söker du, varg?* Som vidne om den yderligere fragmentering af belarusisk samtidslitteratur i en skandinavisk kontekst blev uddrag af Julija Tsimafejevas Minsk-dagbog oversat til svensk som *Dagar i Belarus* (2020). Også her er opmærksomheden primært på formidlingen af politiske og ideologiske bekymringer relateret til civilsamfundet og national identitet i Belarus. Dette ses i initiativer som den politiske konference "The Stockholm Conference on Belarus 2024", som inkluderede det kulturelle arrangement "My future, an empty seat. An evening of words and music about Belarus" mere som en udsmykning af det politiske program end som en selvstændig litterær manifestation (SCEEUS).

I en kommentar til arrangementet henviste den belarusiske digter Valzjyna Mort til en anmodning fra en britisk journalist, der bad om et "short poem about violence, but not too depressing, preferably with a nice metaphor" (Mort). I svaret spurgte hun undrende: "Who am I?", når hun forhandlede sin poetiske selvopfattelse mellem autonom digter og den ofte eksternt pålagte politiske rolle som kollektiv stemme. Hun konkluderede:

“Here I am making a statement at a political conference, yet a poet dwells in self-doubt, a poet asks questions and gives no answers, a poet rejoices in saying “I do not know.” A poet says, justice – sure, democracy – sure, new history books – of course, torture prisons turned into museums of totalitarianism – cannot wait, the rule of law – why not, solidarity – obviously, but... shouldn't there be more?

Ved at positionere sig selv på denne måde i en politisk rammesat kontekst taler Mort for litterær autonomi mod enhver form for politisk appropriation og modstår eksternt reproduceret lidenhed.

Oversat fra engelsk af Lene Baggesgaard.

Noter

- 1 Translitterationen af belarusiske navne og titler fra belarusiskkyrillisk skrift følger retningslinjerne fra Dansk Sprognævn, udviklet af Thomas Mathiesen og Thomas Olander, <https://sproghistorie.dk/cyrtrans/>.
- 2 Hvor intet andet er angivet er citater oversat til engelsk af forfatteren og derefter til dansk. O. a.
- 3 Begrebet *literary smallness* eller *literarische Kleinheit* er i det følgende oversat som *litterær lidenhed*. O. a.
- 4 Se også diskussionen om politiseringen af Nobelprisen, ikke kun i tilfældet med Aleksijevitj (Kaube).

Litteraturliste

Ananka, Yaraslava og Heinrich Kirschbaum (2013): "Briefe vom Galgen: Gewalt narrative in der weißrussischen Gegenwartsliteratur", i Laura Burlon, Nina Frieß, Irina Gradinari, Katarzyna Róžańska, Peter Salden (red.): *Verbrechen. Fiktion. Vermarktung: Gewalt in den zeitgenössischen slavischen Literaturen*, Potsdam: Universitätsverlag Potsdam, s. 87-101.

Ananka, Yaraslava og Heinrich Kirschbaum (2020a): "Der Fluch des Viktimismus: Die belarussische Gegenwartsdichtung im Teufelskreis der Martyrologie", i Eva Binder, Christof Diem, Miriam Finkelstein, Sieglinde Klettenhammer, Birgit Mertz-Baumgartner, Marijana Milošević, Julia Pröll (red.): *Opfernarrative in transnationalen Kontexten*, Berlin: De Gruyter, s. 203-33.

Ananka, Yaraslava og Heinrich Kirschbaum (2020b): "Dissens und Diglossie: Der implizite (Nicht) Leser und das (bela)russische Subjekt in Dmitrij Stroczevs 'Flickencode'", i Matthias Fechner, Henrieke Stahl (red.): *Subjekt und Liminalität in der Gegenwartsliteratur*, Berlin: Peter Lang, s. 343-68.

Bacharevič, Alhierd (2010): *Die Elster auf dem Galgen*, Leipzig: Leipziger Literaturverlag.

Bacharevič, Alhierd (2021): *Sie haben schon verloren. Repression und Revolte in Belarus*, Berlin: edition.fotoTAPETA.

Bacharevič, Alhierd (2024): *Europas Hunde*, Berlin: Volland & Quist.

Bacharevič, Alhierd (2025): *Golem aus Papier*, Berlin: edition.fotoTAPETA.

Bichler, Josef (2012): "'Über die Stunde null hinauskommen': Der Schriftsteller Martin Pollack, Kurator des Buchmesse-Schwerpunkts 'tranzyt', über Belarus, barbusigen Protest und die Brücken nach Europa", i *Der Standard*, 9. marts 2012.

Bjazlepkina, Aksana (2012): *Sto slou pra sutjasnuju belaruskuju litaraturu*, Minsk: Limaryus.

Bohn, Thomas M. og Victor Shadurski (red.) (2011): *Ein weißer Fleck in Europa...: Die Imagination der Belarus als Kontaktzone zwischen Ost und West*, Bielefeld: transcript Verlag.

Bolzli, Marina (2017): "Wer hat Angst vor diesem Mann?", i *BZ Berner Zeitung*, 23. februar 2017.

Borisevitj, Vadim (2017): "Alherd Bakharevitj: 'Ja khatseu by, kab belaruskaja pravintsyja mensj zalezjyla ad Mensku'", i *Binokl*, 11. april 2017, <https://web.archive.org/web/20180606072618/http://binkl.by/read/people/algerd-baharevich-i-yuliya-tsimafeeva-dlya-tago-kab-byts-mastakomty-musish-byts-adzin/>, tilgået 23. august 2026.

Börsenblatt (2012): "Die Sonntagsfrage: Wie wichtig ist die Leipziger Buchmesse für Literatur aus Osteuropa?", i *Börsenblatt. Das Fachmagazin der Buchbranche*, 18. marts 2012.

Bortnowska, Katarzyna (2009): *Białoruski postmodernizm: Liryka "pokolenia Bum-Bam-Litu"*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Bourdieu, Pierre (1996): *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*, Stanford: Stanford University Press.

- Bourdieu, Pierre (1999): "The Social Conditions of the International Circulation of Ideas", i Richard Shusterman (red.): *Bourdieu. A Critical Reader*, Oxford: Blackwell Publishers, s. 220-28.
- Casanova, Pascale (2004): *The World Republic of Letters*, Cambridge: Harvard University Press.
- Cimafiejeva, Julia (2021): *Minsk: Tagebuch*, Berlin: edition.fotoTAPETA.
- Cimafiejeva, Julia (2022): *Der Angststein: Gedichte*, Berlin: edition.fotoTAPETA.
- Cimafiejeva, Julia (2025a): *Blutkreislauf: Gedichte und Texte*, Berlin: edition.fotoTAPETA.
- Cimafiejeva, Julia (2025b): *Ich zerschneide die Geschichte: Lyrik und Collagen*, Berlin: edition frölich.
- Cronau, Sabine (2022): "Wir hätten es wissen können", i *Börsenblatt. Das Fachmagazin der Buchbranche*, 17. marts 2022.
- Frieß, Nina (2025): "Between Worlds: Belarusian Poetry in Exile", i *ZOiS Spotlight* 21, 19. november 2025.
- Ghilarducci, Manuel (2022): "Diglossia as a Strategy: Viktor Martsinovich's Literary Work and Posture", i *Russian Literature* 127, s. 43-69.
- Golimowska, Karolina, Alexander Gumz og Thomas Wohlfahrt (2022): *VERSschmuggel. Poesie aus Belarus und Deutschland. Kantrabanda Paezii. belaruskaja i njametskaja liryka*, Heidelberg: Das Wunderhorn.
- Gorbanevskij, Jaroslav (2012): "Andrej Khadanovitj – istorija o ljubvi k belorusskomu jazyku", i *rfi.fr*, 17. april 2012.
- Greinus, Leif (2014): "Autoreninterview Viktor Martinowitsch", i *Voland & Quist*, 5. december 2014, <https://www.voland-quist.de/autoreninterview-viktor-martinowitsch/>, tilgæt 23. august 2026.
- Hapeyeva, Volha (2020): *Mutantengarten*, Ottensheim: Edition Thanhäuser.
- Hapeyeva, Volha (2021): *Camel travel*, Graz: Literaturverlag Droschl.
- Hapeyeva, Volha (2022): *Die Verteidigung der Poesie in Zeiten dauernden Exils*, Berlin: Verbrecher Verlag.
- Hapeyeva, Volha (2023): *Trapezherz*, Graz: Literaturverlag Droschl.
- Hapeyeva, Volha (2024): *Samota: Die Einsamkeit wohnte im Zimmer gegenüber*, Graz: Literaturverlag Droschl.
- "Info" (2011), i *literabel*, <https://web.archive.org/web/20110603234941/http://literabel.de/info>, tilgæt 28. april 2026.
- IPA-redaktør (2014): "Prix Voltaire – 2014. Ihar Lohvinau (Belarus)", i *International Publishers Association*, 16. april 2014, <https://internationalpublishers.org/prix-voltaire-2014/>.
- Jurt, Joseph (2013): "Literaturzirkulation und Feldtheorie", i Christiane Sollte-Gresser, Hans-Jürgen Lüsebrink, Manfred Schmeling (red.): *Zwischen Transfer und Vergleich: Theorien und Methoden der Literatur- und Kulturbeziehungen aus deutsch-französischer Perspektive*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, s. 239-259.
- Kaube, Jürgen (2016): "Was ist große Literatur?", i *FAZ.NET*, 12. oktober 2016.
- Klinaū, Artur (2006): *Minsk: Sonnenstadt der Träume*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Klinaū, Artur (2021): *Acht Tage Revolution: Ein dokumentarisches Journal aus Minsk*, Berlin: Suhrkamp.
- Knjazev, Stanislav og Sergej Resjetnikov (red.) (2004): *Osnovy ideologii belorusskogo gosudarstva: Utjebnik dlja vuzov*, Minsk: Akademija upravljenja pri Prezidente Respubliki Belarus.
- Kohler, Gun-Britt (2018): "Auswege aus der 'Kleinheit'? Positionierungsstrategien belarussischer Autoren vom 19. bis ins 21. Jahrhundert", i Anna Kretschmer, Gerhard Neweklowsky, Stefan Michael Newerkla, Fedor B. Poljakov (red.): *Mehrheiten – Minderheiten: Sprachliche und kulturelle Identitäten der Slavia im Wandel der Zeit*, Berlin: Peter Lang, s. 123-44.

- Koler, Gun-Britt og Pavel Naumenko (2013): "Aspekty i strategii institutsionalnoj i estetitsjeskoj avtonomizatsii v 'malykh' literaturakh (na materiale belorusskoj literatury pervoj tretej XX st.)", i Gun-Britt Koler, Pavel Naumenko (red.): *Belorusskaja literatura kak model razvitija 'malykh' (slavjanskikh) literatur: Materialy k tematitjeskomu bloku na XV Mezdunarodnom sjezde slavistov (Minsk 20.-27.08.2013)*, Minsk: Biznesofset, s. 7-90.
- Kovalev, Sergej (2013): "Polilingvizm kak osobennost 'malykh' literatur (na primere razvitija belorusskoj literatury v XVI veke)", i Gun-Britt Koler, Pavel Naumenko (red.): *Belorusskaja literatura kak model razvitija 'malykh' (slavjanskikh) literatur: Materialy k tematitjeskomu bloku na XV Mezdunarodnom sjezde slavistov (Minsk 20.-27.08.2013)*, Minsk: Biznesofset, s. 91-114.
- Kromm, Kristina (2021): "Umkämpft: Das zeitgenössische belarusische Literaturfeld aus institutioneller Perspektive", i *Berliner Debatte Initial* 32.2, s. 87-100.
- Lewis, Simon (2021): "'Tear Down These Prison Walls!' Verses of Defiance in the Belarusian Revolution", i *Slavic Review* 80.1, s. 15-26.
- Martinowitsch, Viktor (2014): *Paranoia*, Dresden: Volland & Quist.
- Martinowitsch, Viktor (2016): *Mova*, Dresden: Volland & Quist.
- Melnik, Olja og Gennadij Kessner (2005): "Belarus: Schriftsteller als Gefangene des politischen Systems", i *Deutsche Welle*, 24. november 2005.
- Mort, Valzhyna (2024): "In Lieu of an Audience-friendly Poem About Violence: A Personal Reflection for the Stockholm Conference on Belarus", i *SCEEUS Guest Commentary* 13, 2024, <https://sceeus.se/en/publications/in-lieu-of-an-audience-friendly-poem-about-violence-a-personal-reflection-for-the-stockholm-conference-on-belarus/>.
- Mustroph, Tom (2022): "In der Tradition von Partisanen", i *taz*, 19. april 2022.
- PEN-Belarus (2025): "Belarus: perasled za tvortjasts", i *PEN Belarus*, 1. december 2025, <https://pen-belarus.org/2025/12/01/belarus-persecution-for-artistic-expression.html>, tilgæet 28. april 2026.
- PEN-Belarus (u.å.): "Likvidavanyja arhanizatsyi kultury", i *PEN Belarus*, <https://penbelarus.org/liquidation.html>, tilgæet 28. april 2026.
- Prezident (2011): "Prezident Belarusi Aleksandr Lukasjenko vstretilsja s tjlenami obsjtjestvennogo objedinenija 'Sojuz pisatelej Belarusi'", i *Prezident Respubliki Belarus*, 25. oktober 2011, <https://president.gov.by/ru/events/prezident-belarusi-aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-chlenami-obschestvennogo-objedinenija-sojuz-pisatelej-5171>.
- Rakityanskaya, Anna (2025): "Belarusian Publishing in Europe: Post-2020 Trends and Implications for Library Collections", i *Slavic & East European Information Resources* 26.1-2, s. 6-23.
- Rosche, Julia (2024): "Im Portrait: Thomas Weiler", i *Tralalit. Magazin für übersetzte Literatur*, 8. november 2024.
- Rostek, Andreas, Thomas Weiler, Nina Weller og Tina Wünschmann (2020): *Belarus! Das weibliche Gesicht der Revolution*, Berlin: edition.fotoTAPETA.
- Rusetskaja, Natallja (2012): "Pole litaratury i pole ulady: nekatoryja asblivastsi uzajemin (na prykladze tvortjastsi Alherda Bakharevitja i Natalki Babinaj)", i Gun-Bryt Koler, Pavel Navumenka (red.): *Pohljady na spetsyfitjnasts "malykh" litaratur: belaruskaja i ukrainskaja litaratura*, Minsk: Parus pljus, s. 311-32.
- SCEEUS (2024): "My Future, an Empty Seat. An Evening of Words and Music about Belarus", i *SCEEUS. Stockholm Centre for Eastern European Studies*, <https://sceeus.se/en/belarusian-culture-evening-my-future-an-empty-seat/>, tilgæet 28. april 2026.
- Schatte, Julia (2012): "Ein 'transit' aus 'Zwischeneuropa': Literatur Polens, der Ukraine und Belarus auf der Leipziger Buchmesse – Brücke nach Europa mit Prosa und Lyrik", i *Eurasisches Magazin*, 5. april 2012.

- Schatte, Julia (2013): “‘Freiheit ist für jeden wichtig, sogar für die Pinguine’. Valentin Akudowitsch im Interview über Freiheit in Belarus”, i *Eurasisches Magazin*, 6. april 2013.
- Sdanevitsch, Ina (2018): “Prominent ignoriert: Svetlana Aleksievič in Belarus”, i *Osteuropa* 68.1-2, s. 149-64.
- Sielmann, Lara (2013): “Der Überlebenskampf einer Literaturszene”, i *Zeit Online*, 19. november 2013.
- Sinkova, Ljudmila (2019): *Belaruskaja “zvysjlitaratura”. Litaraturaznautjyja i litaraturna-krytytjnyja artykuly*, Minsk: Knihazbor.
- Svenska PEN (2021): “Årets Tucholskypristagare kommer till Sverige!”, i *Svenska PEN*, 8. november 2021, <https://www.svenskapen.se/senaste-nytt/2021/11/8/rets-tucholskypristagare-kommer-till-sverige>.
- Tytjyna, Mikhas (red.) (2010): *Tjalavetjaje vymjarenne u sutjasnaj belaruskaj litaratury*, Minsk: Belaruskaja navuka.
- “Über den Verlag”, i *Voland & Quist*, <https://www.voland-quist.de/verlag/ueber-den-verlag/>, tilgâet 28. april 2026.
- van Rees, Kees (1994): “How Conceptions of Literature are Instrumental in Image Building”, i Klaus Beekman (red.): *Institution & Innovation*, Amsterdam: Rodopi, s. 103-29.
- van Rees, Kees (2012): “Field, Capital and Habitus: A Relational Approach to ‘Small’ Literatures”, i Gun-Britt Kohler, Pavel Navumenka, Ralf Grüttemeier (red.): *Kleinheit als Spezifik: Beiträge zu einer feldtheoretischen Analyse der belarussischen Literatur im Kontext ‘kleiner’ slavischer Literaturen*, Oldenburg: BIS-Verlag, s. 15-56.
- Vishniou, Zmicier (2014): *Das Brennesselhaus*, Wiesbaden: Luxbooks.
- Weiler, Thomas (2021): “Martinovič, Viktor: Paranojja”, i Heinz Ludwig Arnold (red.): *Kindlers Literatur Lexikon (KLL)*, Stuttgart: J.B. Metzler.
- Wunderwald, Jakob (2025): “‘Das sind sie, und das – wir’: Die Pronomina der belarussischen Protestlyrik 2020-2022”, i *Wiener Slawistischer Almanach* 94, s. 67-108.